

Urška Bajda, Osnovna šola Marjana Nemca Radeče

ŠOLSKE MOTIVACIJSKE DEJAVNOSTI ZA IZBOLJŠANJE BRALNE PISMENOSTI UČENCEV

UVOD

Tim učiteljic slovenščine je na uvodnem sestanku z vodstvom šole avgusta 2011 podal predlog za sodelovanje v projektu spodbujanja bralne pismenosti učencev, ki so ga razpisali na Zavodu RS za šolstvo. Pobuda je bila brez zadržkov sprejeta. Po oddaji obsežne prijavnne dokumentacije nas je zavod obvestil, da smo sprejeti v izvajanje dveletnega projekta *Opolnomočenje učencev z izboljšanjem bralne pismenosti in dostopa do znanja*.

Pečjak (2006) omenja bralno motivacijo v 11 dimenzijah ali prvinah, ki so razvrščene v tri širše skupine.

1. Prva skupina združuje **prepričanja o sposobnostih in učinkovitostih branja** in vključuje naslednje dimenzije:
 - **lastno učinkovitost/kompetentnost** (prepričanje, da si lahko uspešen pri branju),
 - **izziv** (pripravljenost spopasti se s težkimi, zahtevnimi besedili) in
 - **izogibanje dejavnosti** (želja izogniti se bralni dejavnosti).
2. Druga skupina vključuje **cilje in razloge za branje**, notranje in zunanje.
 - 2.1 Dimenzije, ki se nanašajo na **notranjo** motivacijo, so:
 - **radovednost** (želja brati o posebni temi, ki posameznika zanima),
 - **zatopljenost** (užitek, ki ga posameznik doživi pri branju določene vrste literarnega ali informativnega besedila) in
 - **pomembnost** (posameznikovo prepričanje, da je branje pomembno in vredno).
 - 2.2 Dimenzije, ki se nanašajo na **zunanjo** motivacijo in ciljno naravnost, so:
 - **priznanje** (užitek v prejetju materialnih priznanj za uspeh pri branju),
 - **branje za ocene** (želja učenca, da ga učitelj dobro oceni) in
 - **tekmovalnost** (želja učenca prekositi druge v branju).
3. Tretja skupina se nanaša na **socialni vidik branja** in vključuje dve dimenziji:
 - **socialnost** (učenec bere zaradi socialnih razlogov),
 - **ustrežljivost** (učenec bere zato, da ustreže pričakovanjem drugih) (povzeto po Pečjak, S. et al., 2006).

Slika 1: Najpomembnejše prvine motivacije pri branju

Slika 1 prikazuje že omenjene dejavnike bralne motivacije (po kriteriju notranje-zunanje motiviranosti). Očitno se kaže medsebojna povezava teh dejavnikov – torej povezanost z bralnim vedenjem, bralno uspešnostjo in pismenostjo.

Strinjamo se z raziskovalci področja branja, da so pozitivne bralne izkušnje pomembne tako v predšolskem kot tudi v začetnem šolskem obdobju, zato smo na šoli oblikovali petčlanski ožji tim projekta, ki ga sestavljamo strokovni delavci šole in vrtca.

RAZVOJNI PRIORITETI ŠOLE V PRVEM LETU IZVAJANJA PROJEKTA

Pri načrtovanju dejavnosti v okviru omenjenega projekta sledimo zastavljenim kazalnikom glede na razvojne prioritete. Posamezne dejavnosti za uresničevanje razvojnih prioritetenih področij smo pri načrtovanju diferencirali oz. so bile izvajane v posameznih razredih – glede na bralno stopnjo učencev.

V prvem letu izvajanja projekta smo si zastavili naslednji razvojni prioritete:

1. Učenci pridobivajo veščine za izboljšanje bralnega razumevanja, samostojno interpretacijo prebranega in bogatijo lastno besedišče.

V okviru te razvojne prioritete smo načrtovali merljive kazalnike:

- 1.1 Učenci se zavedajo svojih bralnih navad in se bolj sproščeno pogovarjajo.
- 1.2 Dvig motivacije za branje in bolj usmerjena pozornost učencev v branje.
- 1.3 Učenci v večini znajo ustno ali pisno obnoviti različna besedila, ločujejo bistveno od nebistvenega.

Doseženi kazalniki:

- Rezultati internih testov tekočnosti branja učencev v 4. razredu.
- Analiza anket o bralnih navadah učencev pred izvajanjem projekta in po njem. Izvedena je bila le analiza anket pred izvajanjem projekta, saj je ta v fazi razvijanja. Anketne vprašalnike so izpolnjevali učenci od 4.– 9. razreda.

Ker gre pri izboljšanju bralne pismenosti za proces, ki je odvisen in različen glede na posameznika, učitelji ugotavljajo, da so tile kazalniki delno doseženi.

- Natančnost odgovorov na zastavljena vprašanja.
- Smiselnost vprašanj, ki jih znajo zastaviti učenci.
- Rezultati internih testov tekočnosti branja.
- Boljši rezultati učencev na NPZ.

2. Izobraževanje vzgojiteljev učiteljev za vpeljevanje bralnih strategij in veščin pri pouku.

- 2.1 Povečana motivacija za transformiranje novih, aktualnih znanj na učence.
- 2.2 Pozitiven profesionalni izziv.
- 2.3 Zavedanje o pomenu odgovornosti mentorstva in privzganja vrednote znanja učencem.

Da bi strokovni delavci lahko motivirali učence, morajo biti najprej motivirani sami. V ta namen jih je šolski ožji tim sprotno obveščal o dejavnostih projekta in doseganju zastavljenih ciljev.

Članice ožjega šolskega tima projekta smo pripravile delavnice o motivaciji za branje učencev ter strategijah, ki spodbujajo bralno razumevanje, miselno aktivnost, povezovanje znanj in bogatenje besedišča učencev za vse strokovne delavce zavoda.

Na šoli smo gostili predavateljico dr. Sonjo Pečjak, ki je za vse strokovne delavce našega javnega zavoda izvajala predavanje in delavnico o uporabnosti bralnih učnih strategij.

METODIČNI POTEK PROJEKTA

Vključitev v razvojni nacionalni projekt je dodatna vrednost naše šole tako za učence kot za vse strokovne delavce zavoda. Opazno se je izboljšalo sodelovanje med šolo in vrtcem, kar dodatno razveseljuje.

Uveljavljanje razvojnega projekta *Opolnomočenje učencev z izboljšanjem bralne pismenosti in dostopa do znanja* je bilo v prvi vrsti načrtovano v razširjenem delu oz. obšolskih dejavnostih. Postopno, z izobraževanjem in usposabljanjem šolskega tima in prek tega tudi vseh drugih strokovnih delavcev šole in vrtca, se je začel uveljavljati tudi v šolskem kurikulumu. Učitelji so v letnih pripravah za posamezne učne sklope načrtno umeščali uporabo bralnih učnih strategij.

Refleksija učiteljice v 5. razredu: »Pri uri ponavljanja in utrjevanja so učenci pregledno ponovili večji učni sklop *Družba smo mi*. Uporabila sem elemente *Paukove* učne strategije. Cilj ure je bil, da učenci v skupini učno snov ponovijo, med seboj sodelujejo, zapišejo s svojimi besedami ključne podatke o že predelani učni snovi in nato na koncu ure še ključne besede, ob katerih bodo lahko nato večkrat samostojno ponavljali.

Učence sem razdelila na pet skupin, v posamezni skupini so bili trije oz. štirje učenci. Vsaka skupina je dobila približno petino kroga, ki je bil razdeljen na dva različno velika dela. Na robu večjega dela so imeli naslov teme, o kateri so nato pisali kratke povzetke s svojimi besedami. Imeli so večje liste, zato da so lahko vsi hkrati pisali in se niso med seboj čakali. Na list so pisali svoje povzetke in hkrati spremljali delo preostalih v skupini, da se pri zapisih niso ponavljali. Pri pisanju so si lahko pomagali z učbenikom in delovnim zvezkom. Na koncu so znotraj skupine prebrali zapise in na manjši del lista zapisali ključne besede. Teh ključnih besed oz. besednih zvez ni smelo biti več kot pet.

V oddelku so trije učenci, ki imajo ure DSP-ja¹. Te učence sem dala v skupino *Selitve* in jim pripravila vprašanja oz. naloge, s katerimi so si lahko pomagali, če niso vedeli, kaj bi napisali. Preostali učenci niso imeli vprašanj in so samostojno tvorili povzetke.

V drugem delu ure je vsaka skupina predstavila svoje delo sošolcem, tako da so ob svojem delu kroga povedali bistvene podatke o določeni temi. Večini skupin je zmanjkalo časa, da bi zapisali ključne besede, zato smo jih na koncu oblikovali in zapisali skupaj. Ob poročanju je nastal krog z glavnimi povzetki, ki smo ga nato nalepili na steno.

Zastavila sem si cilj, da učenci ponovijo učno snov, se o njej med seboj pogovarjajo in izluščijo bistvo. Izdelek smo nalepili na steno, ker je v našem razredu tudi podaljšano bivanje, in učenci so lahko tudi po pouku ponavljali ob plakatu, ga dopolnjevali in popravljali. Želela sem, da ne nastane neki zaključen izdelek, ki ga ne pogledamo več, ampak da se še spreminja, dopolnjuje, preoblikuje. Ob aktivnem pristopu do zapisov, bo njihovo znanje boljše.

Ugotovila sem, da so imeli učenci velike težave s pisanjem povzetkov. Tudi če so vedeli, kaj bi radi zapisali, so imeli pri oblikovanju povedi težave. Ustna predstavitev je bila pri vseh skupinah boljša od zapisov.

Na začetku je delo steklo bolj počasi, niso vedeli, kako bi se ga lotili, ni jim bilo jasno, da lahko pišejo vsi hkrati, saj so želeli zapise v ravni vrsti. Ko so to oviro premagali, je delo steklo. Zaradi začetnih zapletov je vsem skupinam, razen eni, zmanjkalo časa za ključne besede. Težave so imeli tudi pri zapisu ključne besede oz. besedne zveze. To smo potem naredili skupaj po poročanju posameznih skupin.«

Joža Jeran, prof. razrednega pouka

Med strategijami, ki jih uporabljamo za doseg zadanih ciljev v operativnem načrtu prvega leta, gre v praksi za več majhnih projektov, ki jim je skupen krovni. Tako:

- **so oblikovane razredne knjižnice v učilnicah vseh oddelkov.** V prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju je to stalna zbirka knjig v razredu, pri kateri gre za izmenjavo knjig med učenci in jo periodično oblikujemo z zamenjavo knjig – izposojajo v šolski knjižnici. V drugem vzgojno-izobraževalnem obdobju so v 4. in 5. razredu² zbirke knjig v razredni knjižnici organizirane kot v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju, seveda primerne bralni stopnji učencev, v 6. razredu pa tako kot v tretjem vzgojno-izobraževalnem obdobju, kjer so razredne knjižnice v posameznih razredih glede na predmet (stroko). Razredi TJA in SLJ so opremljeni z bogato knjižno zbirko;

¹ DSP - dodatna strokovna pomoč.

² Utrinki razredne knjižnice v 5. razredu so dostopni na spletni strani: http://issuu.com/ursa.baj/docs/razredna_knji_nica_u_iteljica_jo_a_jeran (18. 1. 2013).

- **starejši učenci berejo mlajšim v oddelkih podaljšanega bivanja.** Redno izvajamo branje in pripovedovanje starejših učencev mlajšim, in sicer v času, ko starejši učenci končajo s poukom ali imajo prosto uro, mlajši pa ta čas preživljajo v oddelkih podaljšanega bivanja. Starejši učenci tako izboljšujejo svojo tehniko glasnega branja, pripovedovanja in nastopanja ter pridobivajo na samopodobi. Mlajši učenci se učijo aktivnega poslušanja, hkrati pa sprejemajo/prevzemajo »model« pomena branja, kar lahko vpliva tako na notranjo kot na zunanjo motivacijo za branje;
- **mesečno skupinsko/razredno obiskujejo šolske in/ali splošne knjižnice Radeče.** Še pogosteje kot sicer smo organizirali obiske v obeh dostopnih vrstah knjižnic. V skladu s predmetnikom osnovnošolskega izobraževanja je vsak učenec vsaj štirikrat letno deležen medpredmetno načrtovanih ur, ki so izvedene v šolski knjižnici. Še vedno ugotavljamo, da učenci ne povezujejo usvojenih znanj medpredmetno.³ Več izvedb tovrstnih ur poveča možnosti, da učenci spoznajo pomen tovrstnega povezovanja znanja. V prihodnje bo še več pozornosti usmerjene v povezovanje splošne in šolske knjižnice. Tako lahko učenci vodeno ugotavljajo razlike med obema, prednosti in slabosti ter se še aktivneje vključijo v kritično rabo informacij iz raznovrstnih virov – tako knjižnih kot spletnih;
- **izvajamo »minute za branje«.** Enkrat mesečno celotna šola 15 minut nameni branju. Minute za branje potekajo vedno prvo šolsko uro, vendar ob različnih dnevih v tednu. Beremo vsi – učenci in strokovno, poslovno in tehnično osebje šole. Dan pred mesečnim izvajanjem *minut za branje* je celotna šola obveščena prek šolskega ozvočenja, da naslednji dan vsi ponovno beremo. Vsak si priskrbi svoje gradivo. V prvem letu je bila izbira povsem prosta, v letošnjem šolskem letu pa je idejna vodja minut za branje navodilom izvajanja priložila tudi priporočilni tematski seznam (npr. januarske minute za branje – pesmi o zimi, strokovno gradivo o zimi, vremenu, zimskih elementarnih nesrečah, zimskih športih itd);
- **smo izbirali »najlepšo« besedo šole in izvedli natečaj.** Refleksija učenke, ki je bila udeležena pri tej projektni dejavnosti: *»Pri dodatnem pouku slovenščine smo se, ob dnevu materne jezika, odločili, da bomo izbirali najlepšo besedo šole. Preko šolskega ozvočenja smo povedali, da bo vsak na listek napisal besedo, ki ima zanj najlepši zven in pomen. Sodelovali smo vsi. Učenci, učitelji, hišniki, kuharice ... Na razrednih urah smo listke pobrali in jih še isti dan prešteli. Z veliko večino je zmagala beseda LJUBEZEN. Veliko glasov sta dobili tudi besedi hvala in mama. Ko smo šteli listke in jih preurejali, smo se tudi nasmejali, saj so imeli nekateri res bujno domišljijo. Naredili smo plakat, ki visi ob vhodu v šolo. Po šolskem radiu smo povedali zmagovalko med besedami in napovedali natečaj. Vsak je lahko napisal pesem ali misel na temo zmagovalne besede – ljubezen. Dobili smo kar nekaj res dobrih pesmi. Največ odziva je bilo med mlajšimi učenci. Svojo kategorijo so imeli tudi učitelji. Tiste pesmi so bile sploh dobre in je bila konkurenca huda. Pri urah dodatnega pouka slovenščine smo izglasovali najboljšo pesem v vsaki kategoriji (nižja stopnja, višja stopnja in učitelji). Preko šolskega ozvočenja smo prebrali najboljše pesmi. Avtorji so bili nagrajeni. Naredili smo plakat in ga izobesili pri vhodu v šolo. Takšen način dela je bil nekaj novega za nas. Mislim, da smo se vsi zabavali in se hkrati, na malo drugačen način, spomnili jezika, ki ga govorimo.«*

Nika Klanšek, 8. a v šolskem letu 2011/2012

Poskrbeli smo tudi za **promocijo** projekta in objavili dve številki publikacije o dejavnostih za opolnomočenje bralne pismenosti učencev naše šole. Prva številka je dostopna na spletnem naslovu http://issuu.com/ursa.baj/docs/publikacija_bp2012st_1 (18. 1. 2013), druga pa je dostopna na spletnem naslovu http://issuu.com/ursa.baj/docs/2_publikacija_bp_2012 (18. 1. 2013).

³ Op. avtorice: Na primer: učenci znanja, ki ga o stari Grčiji usvojijo pri zgodovini, ne povezujejo z znanjem o grški mitologiji pri slovenščini in/ali umetnosti znotraj področja likovnega pouka.

Vodja šolskega tima v projektu Bralna pismenost je postavila spletno stran šolske knjižnice v obliki spletnega dnevnika, ki je dostopen tudi prek šolske spletne strani.

V mesecu knjig in branja je bila **šolska knjižnica odprta za starše** v času pogovornih ur za starše. Za to priložnost je bila knjižnica malo preurejena. V središču je bila razstava kazalk, ki so jih izdelali učenci na šolskem natečaju, ob policah »literature za učitelje« pa so bila pripravljena raznovrstna gradiva, ki so tematsko pokrivala področje vzgoje, odraščanja in radosti ter problematike najstništva.

ZA KONEC

V šoli je bilo med letom organiziranih veliko prireditev v povezavi z branjem. Večina dejavnosti projekta je potekala kontinuirano; dnevno, tedensko ali vsaj mesečno.

V tem letu pa smo opazili tudi, da se je za 20 % povečal obisk knjižnice in prav tako izposoja knjig iz šolske knjižnice. To pomeni, da smo dosegli tudi cilje, ki jih nismo predhodno načrtovali.

Nedvomno vsi skupaj zaznavamo spremembe v razmišljanju in delovanju tako pri sebi kot pri sodelavcih tima in drugih kolegih na šoli. Te spremembe so predvsem vidne v tem:

- da se pri načrtovanju »ujamemo« v razmišljanju o spremljanju bralnih dosežkov, bralnem napredovanju in predvsem razumevanju besedil učencev;
- temeljiteje se posvetimo navodilom in razumevanju učencev le-teh;
- pogosteje uporabimo in predstavljamo učencem raznolike bralne učne strategije;
- dosledneje poudarjamo pomen branja in znanja z uporabo bralnih učnih strategij;
- načrtno spremljamo razvijanje in dojetanje branja za znanje v družbi z udeležbo na strokovnih posvetih, konferencah, kongresih, spremljanjem strokovnih in znanstvenih prispevkov, monografij ter z lastno aktivnostjo – predavanji za kolektiv ali širše, z objavljanjem ... skratka, širjenjem vednosti o pomenu branja za znanje;
- smo aktivnejši pri publiciranju naših dejavnosti promocije bralne pismenosti.

Načrtovanje razvijanja projekta gre v smeri poglobljanja in ozaveščanja pomena branja in razumevanja prebranega z nadaljevanjem vseh omenjenih aktivnosti promocije branja, ki smo jih že izvajali (minute za branje, razredne knjižnice, razredni obiski knjižnice, branje v naravi). Bolj se bomo usmerili tudi na sodelovanje s starši in jih seznanili s pomenom branja v predšolskem obdobju ter jih v šoli »ozaveščali« o pomembnosti branja in razvoja govora otroka za njegov razvoj vseh zmožnosti.

Za razvoj branja in pismenosti otroka v poznejšem šolskem obdobju so ključni učinki zgodnjih bralnih izkušenj ter porajajoče se pismenosti v domačem okolju. Tu imamo odrasli neprecenljivo vlogo, saj smo edini posredniki med otrokom in knjigo. (Povzeto po Dolinšek - Bubnič, M., 1999).

Refleksija učiteljice v prvem razredu: *»Z realizacijo tega projekta pričakujemo zvišanje bralne pismenosti učencev ter posledično tudi njihove funkcionalne pismenosti, boljše socialne veščine, višje učne rezultate in obogateno posameznikovo besedišče. S pomočjo staršev bomo omogočili vsem učencem, da bodo v stalnem stiku z branjem, pisanjem in ustvarjanjem. S privzganjem bralnih navad v šoli in doma se bo zvišala tudi njihova bralna kultura.*

Za učence 1. razreda je sedaj, ko še ne berejo, izrednega pomena govorno sporočanje. Temu namenjamo in še bomo namenili veliko pozornosti in časa. Staršem sem pojasnila, kako se naj otroci doma pripravijo na govorni nastop z vnaprej pripravljeno temo. Otroci naj doma vadijo za govorni nastop, nekdo naj jih posluša, njim sledi in jih usmerja. Kmalu po novem letu bomo pričeli s spoznavanjem črk in z učenjem vezanega branja. Za napredek pri branju priporočamo 10 minut glasnega branja na dan.

Starši so izvedeli, da bodo aktivno sodelovali pri dramatizaciji ruske pravljice Babica Zima. Pravljičico je iz berila glasno prebrala ena od mamic. Starši so odšli v učilnico OPB 1, kjer so se pripravili na dramatizacijo. Na razpolago so imeli nekaj pripomočkov za sceno in kostume. Pravljičico so doživeto zaigrali, tako da so vsi otroci uživali. Nagradili smo jih z velikim aplavzom.

Vse prvošolčke spodbujamo, da pri vseh predmetih govorijo razločno, glasno, v celih povedih in vsebinsko smiselno. Skupaj z vzgojiteljicami smo na skupnem sestanku ugotovile, da imajo otroci na splošno vsako leto več težav na govornem področju, zato ga bo potrebno intenzivneje razvijati.«

Učiteljica Jana Markušek

VIRI IN LITERATURA

Dolinšek - Bubnič, M. (1999). Beri mi in se pogovarjaj z mano!: priročnik z nasveti za kreativno uporabo otroških slikanic. Epta.

Pečjak, S. et al. (2006). Bralna motivacija v šoli: merjenje in razvijanje. ZRSŠ.

Šolska publikacija o projektu (1. številka). http://issuu.com/ursa.baj/docs/publikacija_bp2012st_1 (18. 1. 2013).

Šolska publikacija o projektu (2. številka). http://issuu.com/ursa.baj/docs/2_publikacija_bp_2012 (18. 1. 2013).

Utrinki razredne knjižnice v 5. razredu. http://issuu.com/ursa.baj/docs/razredna_knj_nica_u_iteljica_jo_a_jeran (18. 1. 2013).

POVZETEK

V prispevku je opisan primer uveljavljanja projektne dejavnosti v šolski vsakdan. Uveljavljanje razvojnega projekta *Opolnomočenje učencev z izboljšanjem bralne pismenosti in dostopa do znanja* je bilo najprej načrtovano v razširjenem delu oz. obšolskih dejavnostih. Postopno, z izobraževanjem in usposabljanjem šolskega tima in prek tega tudi vseh preostalih strokovnih delavcev šole in vrtca, se je začel uveljavljati tudi v šolskem kurikulumu – posameznih učnih enotah v učnih sklopih. Projekt je v fazi razvoja in je o rezultatih še prerano govoriti, se pa kaže kolektivna zavest v načrtovanju in usmerjenem razmišljanju o pomenu bralne pismenosti na vseh ravneh in pri vseh predmetnih področjih vzgoje in izobraževanja. Prispevku so dodane refleksije učiteljic in učenke.

Ključne besede: vzgoja, branje, bralna pismenost, strategije, izobraževanje, učenci, strokovni delavci, bralne učne strategije, motivacija, knjižnica

ABSTRACT

This article describes the case of implementing project activities in the school routine. Implementation of the development project *Empowerment of Pupils by Improving Reading Literacy and Access to Knowledge* was initially planned in extracurricular activities. Gradually it was being introduced in school curriculum (individual teaching units in learning modules) by education and training of school teams and consequently also other staff in schools and pre-schools. The project is still in its development phase so it would be too early to discuss its results. However, collective consciousness in planning and focused thinking about the role of reading literacy at all levels and in all subject areas of education has already been recognised. Reflections of a teacher and a pupil are added to the article.

Key words: education, reading, reading literacy, strategies, pupils, teaching staff, reading learning strategies, motivation, library